

Чи знаєте ви українські фразеологізми?!

Вчимося вживати фразеологізми та сталі вирази правильно й доречно у своєму мовленні.

Фразеологія – це окраса мови й могутній стилістичний засіб влучного висловлення думки.

Упорядниця Свінтковська С.А., завідувачка сектору української мови та літератури, зарубіжної літератури науково-методичної лабораторії мовно-літературної освіти кафедри методики викладання і змісту освіти КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».

За матеріалами Н.Г.Немировської «Словник фразеологізмів та сталих виразів»

<https://ukr-mova.in.ua/library/frazeologizmu/?page=5>

<https://zno.if.ua/?p=2364>

https://edera.gitbook.io/ed-era-book-ukr/frazeologiya/slovník_naiuzhivanshih_frazeologizmiv

У лексиці української мови існують стійкі словосполучення, вирази й навіть цілі речення, що мають одне лексичне цілісне, здебільшого переносне значення, і воно наближається до значення окремого повнозначного слова: замилювати очі (брехати), кров із молоком (здоровий) ані пари з уст (мовчати). Так стійки вирази називають **фразеологізмами**, а розділ мовознавства, що їх вивчає – **фразеологією**.

Фразеологізми не створюються в процесі мовлення, а як готові мовні одиниці відтворюються **за потребою** під час спілкування.

До фразеологізмів належать нероздільні вирази, народні прислів'я, приказки, влучні висловові вираження видатних людей, - «крилаті слова», усталені звороти (брати участь, ухвалити рішення, порушити питання, розглянути заяву тощо).

Основним джерелом утворення і поповнення фразеологізмів є жива народна мова, з якої і надходять у літературну влучні вирази, прислів'я, приказки, жарти. Такі вислови пов'язані з обрядами, звичаями, побутом і характером народу.

В українській мові є фразеологізми античного походження, біблійного, професійно-виробничого мовлення.

Крилаті слова – це образні вислови, цитати, афоризми, що вийшли з відомих літературних чи публіцистичних джерел.

Прислів'я – це усталений вислів у формі завершеного речення повчального характеру переважно морально-етичного спрямування.

Приказка – усталений вислів узагальненого змісту у формі завершеного речення, у якому дається образна характеристика певного явища.

Доречне вживання фразеологізмів та сталих виразів, «крилатих слів» є невід'ємною складовою високої мовної культури людини.

А

АБИЩО

За абищо – даремно.

АВАНГАРД

Стояти в авангарді – бути свідомою частиною суспільства.

АВЕЛЬ

Авелева жертва – щира, шаноблива жертва від усієї душі.

АГНЕЦЬ

Перший агнець – жертва.

АДАМ

Із (з) Адама (і Ёви) – дуже здалека, здавна; від початку світу.

АЖІОТАЖ

Довкола ажіотаж – учиняти збудження, хвилювання, боротьбу інтересів через якусь подію.

АЗБУКА

Азбука/ Азбучна істина – загальновідома, загальнозрозуміла, елементарна річ.

АЗИ

З (від) азів (зі сл. відро джувати, починати) – з елементарних, найпростіших відомостей; від самого початку.

АКСІОМА

Нагади аксіому – обставини, що змушують повертатися до істин, які не потребують доведень, роз'яснень.

АЛЬМА

Альма-матер – шаноблива назва навчального закладу для тих, хто в ньому навчався або навчається.

АЛЬФА

Альфа і омега – головне в чомусь; основа, зміст, суть чогось.

АМБІЦІЯ

Живити амбіції – розпалювати самолюбство.

АМБРОЗІЯ

Справжня амброзія – дуже смачна страва чи напій.

АНАФЕМА

Проголосити анафему – найсуворіше осудити, проклясти.

АНГЕЛ

Ангел (янгол) дивиться через плече – ангел охоронець.

АНІ

Аніруш – незрушно; не зробити жодного кроку.

АПОКАЛІПСИС

Часи Апокаліпсису – кінцеві рубежі історії як ознака – революції, війни, розрухи, голоду тощо. Страшний суд; друге пришествя Христа; спокута і спасіння.

АПОСТОЛ

Апостол правди – провідник нових ідей.

АПОСТОЛЬСЬКИЙ

Апостольське служіння (місія) – поширення Христової віри, учення.

АРГУМЕНТ

Виставити / висунути аргумент – доказати, переконати, свідчити.

АРКУШ

Із чистого білого аркуша – розпочати із самого початку.

АТМОСФЕРА

Атмосфера стала (стає) вибухонебезпечною – назрівання конфлікту.

АУРА

Заворожуюча аура – піднесена, духовна атмосфера; обстановка, що створюється кимсь.

Б

БАБЦЯ

Бабця надвоє сказала; бабця надвоє ворожила – невідомо, що трапиться.

БАКИ

Баки завивати (забивати) – заморочувати голову комусь; уводити в оману; відвертати увагу.

БАРАН

Мов баран на нові ворота – не розуміючи, здивовано дивитися на когось, щось.

БАТЬКО

«Будеш, батьку, панувати...» – поетичне ствердження безсмертя великої людини.

БЕРЕГ

Виходити (виступати) / вийти (виступити) з берегів – розливатися (про річку, водоймище).

БИК

Брати бика за роги – діяти рішуче, енергійно.

БИГ

На бігу – швидко рухаючись, бігом.

БИДА

Відвести /відводити биду (удар) – захистити когось від чогось.

На биду – на чиєсь горе, нещастя, лихо.

БИК

Із боку на бік – періодично змінювати положення чогось.

Схилити на бік – умовити когось прийняти чиюсь пропозицію, точку зору.

БІЛЕТ

Вовчий білет – документ із помітками про благонадійність його власника.

БІЛЬМО

Як більмо на оці – перепона, перешкода, завада.

БІСЕР

Кидати (розсипати) бісер (перли) свиням – говорити щось людям, які не можуть або не бажають) зрозуміти того, про що їм кажуть.

БОГ

Бог простить – можна, дозволяється щось робити.

Бога боятися – не робити чогось недозволеного, поганого.

Гнівити Бога – марно нарікати.

Дай Боже (Бог) – усталена формула побажання комусь чогось.

Дякувати Богові (Богу, Господові, Господу) – на щастя.

Надія на Бога – усталена форма беззастережної довіри до Бога.

Не дай Бог (Боже) – усталена формула застереження від чогось небажаного, лихого.

Ради (заради) Бога – усталена формула наполегливого прохання зробити щось.

Слава Богу (Богові) – усталена формула виявлення задоволення, заспокоєння, полегшення.

Узяти, ухопити Бога за бороду (піймати, схопити) – досягти в чомусь значних успіхів.

Хай (нехай) Бог (Господь) помагає – уживається як побажання комусь успіху в роботі, у якій справі тощо.

Хвалити Бога (Господа) – уживається для виявлення задоволення, заспокоєння, морального полегшення у зв'язку з чимось.

БОРГ

Загрузнути в боргах (позичках) – збідніти, зубожіти; потрапити в скрутне матеріальне становище.

БОРОДА

Буркнути в бороду (під ніс) – говорити дуже тихо, невиразно.

БОРОТИСЯ

Борітеся – поборете! – полум'яний заклик до боротьби за справедливу мету.

БОЧКА

Сидіти на пороховій бочці (на пороховому погребі) – перебувати під загрозою небезпеки, катастрофи тощо.

БРАТ

Брат піднявся на брата (брата брат на вила підіймає) – запекла ворожнеча (як сімейна, так і громадська).

БРУД

Виливати ківши (лити) бруд (поміи); обливати брудом – несправедливо ганьбити когось, звинувачувати в чомусь осудливому.

БУБОН

Голий як бубон – про дуже бідну людину; про місцевість без насаджень.

БУВАЛЬЦІ

Бувати (бути) у бувальцях – багато зазнати в житті; мати великий життєвий досвід.

БУДЬ

Будь здоров (здоровий) – уживається для підкреслення доброї якості чогось.

БУЛО

Було та загуло – про щось, що назавжди втрачено, безслідно зникло.

БУТИ

Бути (бувати) /стати у [великій] пригоді – виявлятися потрібним необхідним.

В

ВАВИЛОН

Вавилон. Будувати Вавилон – Вавилон є символом усієї імперії, містом великих спокус, а також змішання всіх народів (вавилонське стовпотворіння).

ВАЛ

Дев'ятий вал – бурхливий вияв чогось.

ВАШИНГТОН

Діждатися Вашингтона – діждатися свого національного лідера-визволителя.

ВЕДМІДЬ

Ведмежа послуга – дуже сумнівна послуга.

ВЕЖА

Вавилонська вежа – мішанина мов; справа, яка ніколи не буде завершена.

ВЕЛИКИЙ

Великих слів велика сила – вислів використовується для характеристики ідей, ідеалів, носії яких не намагаються втілити їх у життя.

ВЕРБА

Золоті верби ростуть – нічого путнього не виходить.
На вербі груші – нісенітниця, дурниця.

ВЕРЕМІЯ

Веремію закрутити – затіяти щось неприємне, зчинити сум'яття.

ВЗНАКИ

Даватися (датися) взнаки кому (чому) – неприємно нагадувати про себе.

ВИЛА

Вилами по воді тисано – невідомо, як буде.

ВИНОГРАДНИК

Виноградник Господній (Христовий) – земний світ.

ВИПАДОК

На (про) всякий (всяк) випадок – для безпеки.

ВИТРІШКИ

Витрішки продавати – дивитися на когось (щось) із надмірною цікавістю.

ВІВТАР

Нести (покласти, скласти, віддавати) на вівтар (олтар) – жертвувати чимось заради чогось.

ВІДРО

Як з відра – про дощ (проливний, рясний).

ВІК

Доживати/дожити віку – завершувати життєву дорогу.
На віки вічні – на все життя.

ВІКНО

Прорубати вікно в Європу – ознайомлення зі здобутками західноєвропейської науки, культури, літератури тощо.

ВІНИК

До нових (зелених) віників (зі сл. пам'ятати) – дуже довго.

ВІНОК

Вінок терновий – муки, страждання.

ВІНЦЯ

По [самі] вінця – до останньої межі, до кінця; дуже багато.

ВІРА

Віра без діла мертва – тільки підкріплена ділом, практичними починаннями ідея набуває сили, стає підлою, дієвою.

Не йняти віри – не вірити, сумніватися.

ВІТЕР

Нові вітри – зміни.

Кидати на вітер – марно, необдуманно витратити.

ВІЧНІСТЬ

Відійти (піти) у вічність – померти звикнути.

ВНИЗ (УНИЗ)

Котитися /покотитися вниз (униз) – хтось втрачає авторитет.

ВОВК

Вовк в овечій одежі (шкурі) – лицемірна людина, яка під маскою доброчесності приховує злі наміри.

Дивитися вовком – дивитися неприязно, сердитися.

ВОГНИЩЕ

Вогнище домашнє – своя оселя, родина, сім'я.

ВОГОНЬ

У (із) вогонь (вогню) і (та) в (у) воду (зі сл. іти, піти, готовий) – на будь-який самовідданий вчинок; на все.

Вогнем і мечем – жорстоко, нещадно.

Між двох вогнів – у такому скрутному становищі, коли небезпека загрожує з обох сторін.

ВОДА

Як вода з весла – пуста, не варта уваги розмова.

Як (мов, ніби) у воду дивитися – угадувати майбутнє; ніби знати наперед; передбачати.

Воду решетом носити – витратити сили даремно.

Десята вода на киселі – про дуже далеку рідню.

Набирати води в рот – уперто мовчати; нічого не говорити.

Як за водою піти – зникнути безслідно.

ВОЛОССЯ

Рвати, дерти, скубти [на голові] на собі коси (волося, патли, чуба) – перебувати у відчаї, караючись, шкодувати за кимось, чимось.

Аж волосся дибки стало – хто-небудь має сильне бажання або страх до чогось.

ВОЛЯ

Волю окропити – заклик до визвольної війни.

ВОРОГ

Схреститись із ворогом – вступити з ворогом у бій; боротьба проти ворога.

ВСЕ

Все йде, все минає, і краю немає – плинність людського життя, подій.

ВСЯКОМУ

Всякому городу права прав – стикання різноманітних людських інтересів у житті.

ВУЗОЛ

Розрубувати (розрубати) гордіїв вузол (питання) – швидко розв’язувати щось складне, заплутане; приймати швидке та сміливе рішення.

ВУЛИЦЯ

Зелена вулиця – безперешкодний шлях у розвитку, подоланні, досягненні чогось.

ВУС

Вусом (бровою) не вести – зовсім не звертати увагу, не реагувати на щось.

Мотати на вус – придивлятися, прислухатися до чого-небудь, запам’ятовувати.

ВУХА

Аж за (поза) вухами лящить (зі сл. їсти, жарт) – великим апетитом.

Не вірити / не [своїм] вухам – бути надзвичайно здивованим, почувши щось.

По самі вуха; до вух – дуже сильно, надзвичайно

Пропустити повз вуха – не сприймати; не звернути жодної уваги на сказане.

Розвісити вуха – довірливо, із цікавістю, із захопленням слухати щось, забуваючи про все інше.

В'ЯЗИ

Скрутити в'язи – покалічитися або вбитися; загинути.

ГАДКА

І гадки не мати – не думати, не мати на увазі щось.

ГАДИНА

Пригріти/вигріти гадину (гадюку) за пазухою – виявити турботу, піклування про того, хто потім віддячує злом.

ГАЙКА

Підкручування (закручування, підгвинчування) гайки (гайок) – впливати на когось, посилювати вимоги.

ГАЛОП

Промчати /полетіти, летіти /галопом – дуже швидко йти, бігти, їхати (жарт).

ГАРБУЗ

Ухопити (дістати, одержати, з'їсти) гарбуза – отримати відмову при сватанні дівчини; зазнати в чомусь невдачі, залишитися ні з чим.

Піднести/дати гарбуза – відмовити тому, хто сватається.

ГЕРОЇ

Божі герої – справжні християни; ті, хто наслідують Христа.

ГЕТЬ

Забиратися /іти (дремнути) геть (на всі чотири боки) – уживається для виявлення зла, обурення, незадоволення, роздратування з приводу чогось, небажання бачити когось.

Геть чисто – зовсім, повністю.

ГЛЕК

Розбити глек (глека) – посваритися.

ГЛУЗД

Здоровий глузд – тверезе, розсудливе розуміння речей.

ГОГОЛЬ

Гоголем ходити – триматися гордовито, поважно.

ГОДИНА

Лиха година – нещастя, лихо, горе.

ГОЛИЙ

Вискочити як голий (козак, Кузьма) з маку (зневажл.) – недоречно, невчасно сказати що-небудь або виступити з чимсь.

ГОЛКА

Голці ніде впасти – дуже багато людей, дуже людно.

ГОЛОВА

Голова обертом іде – хтось відчуває розгубленість від надмірності проблем тощо.

Класти (скласти) голову – загинути.

Ламати голову – напружено думати, намагаючись зрозуміти щось, розібратися в чомусь .

Морочити голову – займатися чимось копітким; думати над чимось складним; завдавати комусь клопоту.

На голову – на шкоду, біду комусь.

Підвести (підняти) голову – активізуватися; зміцнитися; відродитися.

Повісити голову - зажуритися.

На голові ходити – пустувати, бешкетувати.

На голову вилізти – поводитися зухвало.

Ховати голову в пісок – уникати небезпеки, тікати від неї.

ГОЛОС

Глас (голос), крик вопіючого (волаючого) в пустині (пустелі) – думки, заклики, які не будуть почутими, залишаться поза увагою.

Голос Духа – дія Святого Духа.

ГОРЕ

Битий горем (тугою) – згорьований, засмучений; який багато страждав, пережив.

ГОРІХИ

Мати на горіхи – дорікати, карати.

Дісталоя на горіхи – отримати покарання.

ГОРЛИЦЯ

Битися як горлиця – побиватися; переживати.

ГОРЛО

Учепитися в горло – вступити з кимось у гостру полеміку, сварку, непримиренний конфлікт, настирливо домагаючись чогось.

По горло – дуже багато.

ГОРОХ

Мов (як, ніби) об стіну горохом – безрезультатно.

Як горох при дорозі – про беззахисну людину.

Як горохом об стіну – не можна вплинути на когось.

ГРАМОТА

Фільчина грамота – документ, що не має юридичної сили; папірець, що нічого не значить.

ГРЕЧКА

Скакати/скочити у гречку – зраджувати дружину (чоловіка); мати позашлюбні зв'язки.

Нехай буде гречка – погоджуватися.

ГРІМ

Вергати громи – дуже гніватися, сердитися на когось, сварити когось; бурхливо виявляти своє незадоволення, роздратування.

Мов громом прибитий, вражений (убитий) – бути враженим якимось несподіваним повідомленням; приголомшений.

Чекати грому – тривожитися.

ГРІХ

Братити гріх на душу – робити щось ганебне.

Впасти в гріх – вдатися до чогось поганого, принизливого, осудливого.

ГРІШ

Ламаний гріш – дуже дешево, майже задарма.

ГРУДИ

Бити себе в груди – гаряче доводити щось.

ГРЯЗЬ

У грязь лицем не вдарити – виконати щось найстаранніше; не осоромитися; виявити себе якнайкраще.

ГУБА

Копилити (відкопилювати) / відкопилити губу (губи, носа, ніс) – ображатися, сердитися.

На всю губу – дуже, значною мірою

ГАВА

Ловити, пасти (наловити) гав (ворон) гави – марно витратити час; нічим не займатися; байдикувати. Не використовувати якоїсь можливості; пустити слухну негоду.

ГЕДЗЬ

Який гедзь укусив – мати поганий настрій; нервувати.

ГРУНТ

Відчути ґрунт (землю) під ногами – чиєсь становище стає надійнішим, певним.

Ґрунт (земля) хитається (повзе) під ногами – чиєсь становище стає ненадійним, непевним.

*Фразеологізми роблять наше
мовлення виразнішим,
влучнішим, дотепнішим.*

*Здивуйте всіх своєю багатотою
мовою!*

ДАЛІ БУДЕ!